

УДК 339.9

Валерій ЩЕРБИНА
(Харків)

ГАЗОВА ПОЛІТИКА РОСІЇ (КАСПІЙСЬКИЙ РЕГІОН)

Під впливом дедалі частіших кризових явищ, притаманних сучасній світовій економіці, все виразнішою стає тенденція вирівнювання економічного розвитку різних країн. Низка регіонів і окремих країн перетворюються в індустріально розвинуті, в яких суттєво зростає споживання енергетичних ресурсів, що призводить до змін і геоекономічної, і геополітичної мапи світу. На зміну так званої «геополітики простору», в основі якої - захоплення територій, приходить «геополітика ресурсів», в першу чергу енергетичних. За таких умов енергетичні ресурси є одним із найважливіших геополітичних факторів, рушійною силою світової економіки і політики.

У світовому споживанні енергії особливе місце належить нафті та газу, які мають універсальний характер використання. Тому для більшості країн світу, в тому числі й України,

стабільні поставки цих енергоресурсів є важливою складовою забезпечення національної безпеки.

Надзвичайно важливу роль у національній безпеці України відіграють україно-російські відносини у газовій сфері. Водночас будь-який напрям політики Росії у газовій сфері пов'язаний тією чи іншою мірою з Україною як країною-споживачем і транзитером російського газу.

Мета даної статті - аналіз газової політики Росії в Каспійському регіоні та її впливу на енергетичну безпеку України.

Від початку ХХІ століття регіон Каспійського моря поступово перетворюється на стратегічну зону глобального значення із цілком реальною перспективою стати джерелом міжнародної напруги. Це зумовлено, в першу чергу великими запасами вуглеводневої сировини в регіоні, які, за оцінками експертів, не набагато поступаються сибірським і близькосхідним родовищам. Саме можливістю доступу до нових джерел енергоресурсів робить Каспійський регіон привабливим для різних країн світу. Одних - в силу економічної необхідності, для інших - в цілях ослаблення односторонньої залежності від близькосхідних або російських вуглеводнів. Існує також група країн, для яких значення даного регіону не обмежується суто економічними чинниками, а являє політичний і військово-стратегічний інтерес.

З одного боку, об'єктами великої геополітики в регіоні є колишні радянські республіки Центральної Азії та Кавказу, які розраховують утвердитися в якості повноправних незалежних держав. Це вкрай непросто завдання, зважаючи на їх деформовані й ослаблені економіки, а також відсутність усталеної політичної системи та соціальних відносин, що робить ці країни вкрай вразливими для різного роду маніпуляцій.

Особливість регіону полягає і в тому, що в силу геостратегічного розташування тут активну роль відіграють дві великі регіональні держави - Іран і Туреччина, одна з яких - стратегічний противник, а друга - стратегічний союзник США. І та, і інша країна прагне до регіонального лідерства в районі Каспійського моря.

Збільшується присутність в Каспійському регіоні також Китаю, для якого регіональні енергоресурси вкрай важливі, як фактори економічного зростання.

Зрозуміло, що головними гравцями на даному геополітичному та енергетичному полі є США та ЄС - з одного боку, а Росія з - іншого. Якщо для країн Європейського Союзу Каспійський регіон - це важливе джерело енергетичних ресурсів, то для США це, перш за все, полігон для затвердження та підтримання своєї ролі світового лідера.

Глобальний характер енергетичних проблем і всебільша їх політизація, атакою важливе становище газової галузі Росії в системі світової енергетики висунули енергетичний фактор учисло базових елементів російської зовнішньої політики, яка багато в чому базується на теорії євразійства.

Піддавши класичні геополітичні теорії протистояння Моря та Суші відповідному корегуванню, ідеологи євразійства (К. Трубецької, П. Савіцький, Н. Алексєєв, Г. Флоровський), а з ними і сучасні російські політологи визначили, що таке класичне протистояння означає боротьбу суходільної Євразії з її центром - Хартлендом (Росії), - і Атлантики, Римланду (берегових земель). Виразниками цієї концепції є головним чином Велика Британія і США, як типово морські держави, які контролюють всі стратегічно важливі геополітичні точки у Світовому Океані, наче оточивши Євразію. Завданням Хартленду є мобілізація зусиль усіх континентальних народів (тих, що сприймуть російську цивілізаційну місію) для того, щоб розірвати вороже геополітичне оточення. При цьому принципового значення немає, яку назву має «середина земля» - Російська імперія, СРСР чи Російська Федерація.

Завдання цього утворення в галузі енергоресурсів полягає у створенні єдиної видобувної та транспортної сфери на максимально широкому просторі континенту. Це визначає вимоги до просторового розміщення інфраструктури енергетичних об'єктів. Консолідація євразійських ресурсів у континентальному фокусі має посилити загальний геополітичний потенціал Росії [3].

Одним із важливих напрямів цієї нової «Великої гри» (за визначенням німецького політолога А.Пара) між США та Росією є боротьба за вуглеводневі ресурси Каспійського регіону, які є альтернативним енергетичним джерелом і для Європейського Союзу (ЄС), і для країн Азіатсько-тихоокеанського регіону (АТР) (насамперед, Китаю) [11, с.147]. Окрім цього,

регіон має важливе геополітичне та гео економічне значення як перехрестя транзитних євразійських шляхів.

Останнім часом з'явився цілий ряд публікацій, присвячених аналізу геополітичного стану в Каспійському регіоні [5]. Серед них на особливу увагу заслуговують дослідження проблем вуглеводневих ресурсів у контексті геополітичного протистояння в регіоні [8]. Автори цих досліджень одностайно згоджуються щодо головних акторів, інтереси яких знаходяться у Каспійському регіоні - це Росія, США, ЄС, Китай, Іран. Для них - це стратегічний простір для посилення впливу на Євразійський континент. Найбільш актуальною ця проблема є для Росії, керівництво якої вважає, що повернення статусу великої держави можливе шляхом розширення свого впливу на пострадянському просторі. Одним із інструментів вирішення цієї задачі були обрані газові ресурси та шляхи їх транспортування.

Термін «газова політика» сформувався в останнє десятиліття і, на наш погляд, має право на існування перш за все в умовах загострення боротьби за енергетичні ресурси в глобальному масштабі. Крім того, він також є доречним у висвітленні процесів, що відбуваються на пострадянському просторі, особливо у відносинах Росії зі своїми сусідами. Газові ресурси активно використовуються Росією для досягнення геополітичних цілей. У зв'язку з цим слід зауважити, що в «Енергетичній стратегії Росії на період до 2020 року» «...забезпечення політичних інтересів Росії у Європі і суміжних державах, а також в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні» визначено одним із головних завдань російської газової промисловості.[18].

Для Росії район Каспійського моря важливий не стільки з ресурсних позицій, (тим більше, що зростання видобутку газу в цьому регіоні не передбачається), скільки з точки зору геостратегічної значущості для забезпечення національної безпеки на півдні країни, оскільки вже зараз деякі країни регіону вочевидь перетворюються в конкурентів Росії на європейському ринку газу. По суті, від того, якою мірою Росія буде контролювати пострадянський простір, багато в чому залежатиме її світовий статус. Одним із засобів для підвищення цього статусу є російський енергетичний ресурс, який має глобальне значення.

Таким чином, на наш погляд, не можна не погодитися з наступним визначенням геополітичних інтересів Росії в Каспійському регіоні: максимальний контроль за транзитом енергоносіїв з метою запобігання їх перетворенню в альтернативу російській сировині; збереження своєї присутності в регіоні щоб завадити його ісламізації та посиленню позицій США та ЄС; блокування можливості перетворення Китаю в домінуючу силу в регіоні [2].

Політика прикаспійських держав (колишніх радянських республік) - Азербайджану, Казахстану і Туркменістану спрямована на якомога швидше залучення іноземних інвестицій для розробки вуглеводневих ресурсів, розбудову нових газопроводів, що зменшують їх транспортну залежність від Росії.

Найбільш яскравим прикладом реалізації такої стратегії є Азербайджан, який намагається активно використовувати нафтогазові чинники з метою підтримання тісних взаємин з ЄС та США для сприяння транспортуванню нафти та газу в обхід Росії. Серед причин цього: геостратегічне становище в регіоні, геологічна вивченість морського дна, прозахідна орієнтація політичної еліти та тісні культурно-політичні зв'язки з Туреччиною.

Щорічне збільшення видобутку газу, відкриття нових родовищ і, найголовніше, - доведені запаси газу в два трильйони кубічних метрів, відкривають перед Азербайджаном великі перспективи. Сьогодні Азербайджан не розглядається як прямий конкурент Росії та Туркменістану в експорті газу, але потенційно він може стати таким найближчим часом. Особливо привабливим для Азербайджану є європейський ринок, в напрямку якого розглядаються різні варіанти експорту як свого газу, так і транзиту з Центральної Азії. На порядку денному такі маршрути поставок, як підтримуваний Євросоюзом "Південний енергетичний коридор", що включає газопровід Nabucco, Трансадриатичний газопровід (TAP), «Білий потік», ITGI (газопровід Туреччина-Греція-Італія), а також маршрути поставок газу в країни Близького Сходу та Іран. Слід відзначити, що за будь-якого з варіантів Азербайджан нічого не втрачає.

Вже у вересні 2013 року було підписано угоду про умови продажу азербайджанського газу в Європу. Йдеться про довгострокові зобов'язання строком на 25 років при загальній вартості контракту в \$ 100 млрд. Газ буде постачатися з родовища «Шах Деніз-2» з Азербайджану до Італії, Греції та Болгарії. Запланований річний обсяг поставок складе 10 млрд.

кубометрів природного газу [15].

Політика Росії по відношенню до Азербайджану має досить суперечливий характер: з одного боку Азербайджан – це політичний партнер Росії в цьому регіоні, а з іншого - потенційний конкурент на ринку газу в Європі. Загалом, російська політика у цьому напрямі не набула системного характеру і має ситуативний вигляд [13].

Схожою є ситуація, що склалася у відносинах Росії з Туркменістаном, який посідає друге місце після Росії (на пострадянському просторі) як по запасам газу, так і по його видобутку та експорту. При цьому Туркменістан демонструє досить значний приріст видобутку газу: з 2010 по 2012 рік він склав майже 51% [16].

Основний ресурс туркменської економіки - природний газ - поставлявся до останнього часу в Росію системою газопроводів Середня Азія - Центр (САЦ) і спрямовувався в першу чергу на ринки країн СНД. Через ряд проблем реалізація газових ресурсів Туркменістану відбувалася з недостатньою ефективністю.

Відповідно на ці виклики стала стратегія, формування якої було в основному завершено до кінця 90-х років минулого століття, і яка реалізується в останні десятиліття. Її зміст полягає у поєднанні концепції нейтралітету та багатовекторної політики.

З одного боку, нейтралітет допомагає Туркменістану дистанціюватись від військово-політичних ініціатив США та Туреччини в регіоні. Водночас він став підмурком для обмеження традиційних зв'язків Туркменістану з пострадянськими країнами. В цьому відношенні показовим є формальна участь країни у роботі різних органів СНД. Загалом, розвиток відносин з іншими державами на двосторонній основі набагато привабливіший для керівництва Туркменістану, ніж участь в різних міжнародних організаціях [10]. З іншого боку, важливою складовою частиною міжнародної стратегії Туркменістану стала політика багатовекторності, тобто балансування між центрами політичного тяжіння та намагання підтримувати з ними по можливості вигідні відносини. Завдяки послідовній реалізації цієї політики Туркменістану вдалося налагодити цілком позитивні відносини з найближчими сусідами.

Казахстан, головні газові родовища якого знаходяться поза межами Каспійського регіону, намагається грати на протиріччях між Росією, США та КНР. Допустивши західні нафтогазові компанії до розробки своїх нафтових і газових родовищ, Казахстан зацікавлений у розвитку західних маршрутів транспортування вуглеводнів. Однак йому складніше, порівняно з Азербайджаном, позбутися російського впливу у процесі вибору маршрутів транспортування вуглеводнів - через своє географічне положення та тісні економічні зв'язки з Росією⁹. [17].

Як зазначалося вище, однією із найважливіших проблем для країн Каспійського регіону є транспортування нафти та газу до головних споживачів. Проекти розбудови газопроводів часто не можуть реалізуватися в умовах протистояння США, Європейського Союзу, Росії та Китаю за поширення свого геополітичного впливу в регіоні. За останнє десятиліття жодний з масштабних газопровідних проектів (за винятком туркменсько-китайського) не були реалізовані у повному обсязі. Тому можна погодитися з точкою зору, що головною особливістю сучасної ситуації на Каспії є превалювання геополітичних і політичних чинників над економічними. При цьому найбільшою мірою політизована сфера транспортування енергоресурсів [14].

Історично склалося, що транспортні (у тому числі трубопровідні) комунікації регіону проходять в основному російською територією. Це не влаштовує ні транснаціональні компанії, ні політичне керівництво західних країн і країн регіону. Останні, через диверсифікацію поставок вуглеводнів, прагнуть звільнитися від російської залежності і по можливості обійтися без російських трубопроводів. Однак при цьому не планують брати участь у фінансуванні цих проектів, перекладаючи всі інвестиційні ризики на покупців.

Серед головних газопровідних проектів в регіоні можна назвати такі, як Транскаспійський, AGRI, Nabuco, TANAP, Nabuco-West, TAP, ITGI. Кошторис кожного з них складає від двох до восьми мільярдів доларів США (крім Nabuco), а загальна проектна потужність сягає до 100 млрд./м3 газу на рік.

Головним напрямком транспортування прикаспійського газу залишається Європейський Союз, який намагається реалізувати одну із своїх базових стратегій: посилення енергетичної безпеки через диверсифікацію джерел і шляхів поставок. ЄС спромігся створити законодавчі

інструменти втілення такої стратегії у формі трьох Енергетичних пакетів, але для реалізації масштабних газопровідних проектів цього виявилось замало.

Яскравим прикладом цього є проект Південного газового коридору, який був розрахований на всі потенційні потоки газу, які можливо отримати і транспортувати територією Туреччини до Європи. Йшлося про постачання газу з Азербайджану, Туркменістану, Ірану, Іраку, у більш віддаленій перспективі - з Єгипту, загальним обсягом в декілька десятків млрд. кубометрів.

На сучасному етапі жоден із заявлених проектів не реалізований повною мірою, а деякі з них залишаються лише на папері, що свідчить про те, що це питання є інструментом в першу чергу геополітичної боротьби, а не комерційних інтересів бізнесу. Обсяги видобутку вуглеводнів в регіоні виявляються недостатні для заповнення навіть побудованих трубопроводів.

Загалом, геополітичну ситуацію на Каспії визначають взаємовідносини зацікавлених у каспійських вуглеводнях світових і регіональних гравців, які до останнього часу залишалися суперечливими, але відносно збалансованими. Однак події останніх років показують тенденцію до зміни сформованого балансу. І тут не буде зайвим згадати американського політика З. Бжезінського: «Каспійські вуглеводні - інструмент для того, щоб геополітично і економічно вивести Центральну Азію і Закавказзя на світові ринки, відірвати їх від Росії і тим самим ліквідувати можливість пострадянської імперської інтеграції». Таким чином, сьогодні головна проблема Каспійського регіону - це не стільки нафта і газ, а скільки відносини прикаспійських держав з Росією та з США і ЄС. Ситуація з реалізацією проектів експортних газопроводів яскраве тому підтвердження [14].

Відзначимо, що геополітичне суперництво Росії, з одного боку, і США та ЄС, з іншого, за вплив на прикаспійські держави, відбувається з перемінним успіхом. Проектам Південного газового коридору Росія протиставила проект "Південний потік", реалізація якого має забезпечити Південну та Східну Європу російським газом. Таким чином, основним полем геополітичної конкуренції в Каспійському регіоні стали газопровідні системи, або точніше їх проекти.

Росія, яка розглядає Каспійський регіон і Центральну Азію зоною своїх прямих політичних та економічних інтересів, зосереджувала свої зусилля, головним чином, на міждержавному рівні. Основною задачею було збереження політичного впливу в країнах регіону. При цьому ігнорувалися енергетичні інтереси країн регіону, що призвело до зменшення російського впливу і втрати положення монопольного транзитера вуглеводневих ресурсів з регіону [6].

Останнім часом все більшої ваги на геополітичній "шаховій дошці" регіону набуває Китай, який поступово розбудовує тут свої геоekonomічні конструкції. Початок було закладено торгово-кредитними відносинами, які розвиваються паралельно з проектами в енергетичній сфері. Економічний розвиток Північного Китаю суттєво залежить від вуглеводневих ресурсів Центральної Азії та Каспійського регіону. Розширення доступу до цих ресурсів - одна із стратегічних задач китайської зовнішньої політики.

Наприкінці 2009 року Туркменістан почав поставляти газ до Китаю згідно з тридцятирічним контрактом (40 млрд. м³ газу на рік). Зараз блакитне паливо транспортується двома газогонами, запуск третьої гілки заплановано на 2014 рік. У вересні 2013 року Туркменістан підписав новий контракт з Китаєм на поставку 25 млрд. м³ газу щорічно з нового родовища Галкиниш. Таким чином, більшу частину туркменського експорту газу складуть поставки до Китаю [12].

Збільшує Китай свою присутність в енергосекторі Казахстану. Так, нещодавно Китайська національна нафтогазова корпорація придбала частку нафтового родовища Кашаган, яке розташоване в Каспійському морі. При цьому Китаю довелося впоратися з конкуренцією з боку індійської Oil and Natural Gas Corporation, яку довго вважали найбільш вірогідним покупцем. Деякі експерти називають подібні події «ною Великою грою в Центральній Азії».

Активні дії Китаю ставлять під сумнів реалізацію проект газопроводу «Туркменія - Афганістан - Пакистан - Індія» (ТАП), який підтримують США. Незабаром Сполучені Штати Америки планують покинути Афганістан, а газопровід мав сприяти регіональній інтеграції та загальному процвітанню. Зрозуміло, що туркмено-китайські контракти підривають ресурсну

базу газопроводу ТАПІ [9].

Аналогічні причини призводять і до послаблення енергетичних зв'язків ЄС з Туркменістаном. Незважаючи на неоднаразові заяви про необхідність співробітництва з ЄС в газовій сфері з боку туркменського керівництва, до реальних дій справа не дійшла. Таким чином, плани диверсифікації поставок газу в Європу за рахунок Каспійського регіону не мають чіткої перспективи.

Євросоюз намагається переорієнтувати свої газопровідні проекти на ресурсну базу Азербайджану, але вона може забезпечити лише частину потрібних об'ємів.

Таким чином, останнім часом у геополітичній та геоекономічній архітектурі Каспійського регіону відбуваються зміни, головним трендом яких, на наш погляд, можна вважати зростання ролі Китаю (особливо в Центральній Азії). Водночас зменшується присутність Росії в економіці країн регіону, що особливо помітно в енергетиці. Це стосується і України, яка ще десять років тому була одним з найбільших імпортерів туркменського газу.

У 2003 році Росія підписала угоду з Туркменістаном згідно якої, починаючи з 2007 року весь туркменський експортний газ мав надходити до Росії за ціною, що значно перевищувала, те, що могла запропонувати Україна. Окрім цього, була сформована система посередників в торгівлі газом між Україною та Туркменістаном, непрозорі дії яких дискредитували українсько-туркменські відносини.

Прагматичні дії російського керівництва щодо посилення залежності України від поставок газу з Росії не отримали адекватної відповіді з українського боку. Зауважимо, що Президенти України Л.Кучма, В.Ющенко, В.Янукович та їх уряди не спромоглися на практичні дії по диверсифікації поставок газу в країну. Головна причина подібного становища полягає, на наш погляд, в тому, що в Україні досить сильні позиції провладних кіл, яких вдовольняє існуючий статус-кво, а проблеми енергетичної безпеки держави мають другорядне значення в порівнянні з корпоративним [7].

Слід підкреслити, що Україна втратила Туркменістан не тільки як джерело поставок газу, а й як ринок збуту своєї низько технологічної продукції та різних послуг. У 90-х роках минулого століття зовнішня торгівля Туркменістану більш ніж на половину була орієнтована на Україну.

Так, тільки за шість років з 2005 по 2011 роки товарообіг між двома державами зменшився майже в 12 разів [4].

Спроби українського керівництва в останні роки збільшити хоча б торговельний баланс з Туркменістаном не приносять бажаних результатів. Місце України в туркменській економіці зайняв Китай.

Намагання України розширити співробітництво в галузі енергетики з Азербайджаном та Казахстаном з метою диверсифікації газових поставок мають політичний характер і не могли призвести до практичних результатів [1].

Таким чином, Росії вдалося позбутися конкуренції з боку України в Каспійському регіоні і вирішити при цьому важливу для себе задачу: значно збільшити залежність України від газопостачання з Росії. В геополітичному аспекті це значно зменшило можливості України для маневру в умовах російсько-українського газового протистояння.

Водночас, російське керівництво, з нашої точки зору, перебільшило значення європейську напрямку експорту газу. Зосередивши основні ресурси на будівництві нових газопроводів, які мають зменшити залежність від транспортування газу територією України, Росія втрачає свій вплив в Каспійському та Центральноазіатському регіонах. Окрім цього, російський "Газпром" не має достатніх можливостей суттєво збільшити свою присутність на азійсько-тихоокеанському газовому ринку, який останнім часом досить динамічно розвивається.

В перспективі вказана ситуація може негативно вплинути на геостратегічні плани Росії щодо розширення свого впливу на сході Євразії, оскільки вони значною мірою залежать від експорту вуглеводнів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азербайджан не подписал соглашение с Украиной о газе из-за Турции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.izvestia.com.ua/ru/article/23409>; Ивченко Т. Украина просит нефти и газа у

- Казахстана [Електронний ресурс] / Т. Ивженко // Независимая газета. - 2013. - 04 апреля. – Режим доступа: http://www.ng.ru/cis/2013-04-04/1_ukraina.html.
2. Долгушев Д.В. Конфликт энергетических интересов России и США в Центральной Азии и Каспийском регионе / Д.В. Долгушев // Вестник Томского государственного университета. – 2011. - №4. – С.93.
 3. Дугин А. Береговая зона и диалектика природных ресурсов [Електронний ресурс] / А.Дугин. – Режим доступа: http://ege.evrazia.org/geopolitics_9.shtml.
 4. Жаровский Е. Туркменистан не будет продавать Украине дешевый газ [Електронний ресурс] / Е. Жаровский // 2013. - 13 февраля. – Режим доступа: http://gazeta.ua/ru/articles/business/_turkmenistan-ne-budet-prodavat-ukraine-deshevyj-gaz-ekspert/482269>Gazeta.ua; Запах газа: Украина возвращается в Туркменистан. – Режим доступа: <http://sd.net.ua/2011/04/11/zapax-gaza-ukraina-vozvzrashhaetsya-v-turkmenistan.html>.
 5. Жильцов С.С. США в погоне за Каспием / Жильцов С.С., Зонин И.С. - М.: Международные отношения. 2009. - 200с.; Центральная Азия и Каспийский Регион: риски, вызовы, угрозы: коллективная монография. - Алматы. 2012. - 224с.
 6. Жильцов С. Нефтегазовая схватка в Центральной Азии [Електронний ресурс] // Независимая газета. - 2013. - 11 июня. – Режим доступа: http://www.ng.ru/ng_energiya/2013-06-11/12_gaz.html. 7. Еременко А. Кто кому Шехерезада // Зеркало недели. - 2005. - 22 - 28 октября; Бутрин Д., Гриб Н. Украину ударили по газам // Коммерсантъ Украина. - 2006. - 22 июня; Кравченко В. Украина - Туркменистан: не газом единым.-2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/POLITICS/ukrainaturkmenistan_ne_gazom_edinym.html; Украина–Туркменистан: союз против России. - 2012. - 16 марта [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.ng.ru/politics/2012-03-16/3_kartblansh.html.
 7. Магомедов А. Большой Каспий. Энергетическая геополитика и транзитные войны на этапах посткоммунизма / А.К. Магомедов, Р.Н. Никеров. - Ульяновск: УлГТУ, 2010. – 259 с.
 8. Роль Черноморско-Каспийского региона для европейской и глобальной энергетической безопасности: мат-лы заседания международного «круглого стола» / А. Ю. Сменковский, С. Б. Воронцов, С. В. Бегун, А. А. Сидоренко; составит. А. А. Билуха; под общ. ред. А. Ю. Сменковского. – К. : НИСИ, 2012. – 56 с.; Долгушев Д.В. Конфликты энергетических интересов России и США в Центральной Азии и Каспийском регионе./ Вестник Томского государственного университета. История. - 2011. - №4. - С.90 - 97.
 9. Национальный интерес. - 2013. – 03 октября [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://oilnews.kz/1/analitika/national-interest>.
 10. Нейтралитет для Ашхабада - прикрытие от инициатив США и политпроектов Турции [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.regnum.ru/news/1710318.html>.
 11. Пар А. Россия жмет на газ. Возвращение мировой державы / Пар А. – М.: ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2008. – С.147.
 12. Серов М. Туркмения занимает место России [Електронний ресурс]/ Серов М., Мордющенко О. // Коммерсантъ Украины. - 2013. - 05 сентября. – Режим доступа: <http://www.kommersant.ua/doc/2271665>.
 13. Симонов Константин: газ Азербайджана не помешает российскому "Газпрому" в Европе [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vestikavkaza.ru/news/Konstantin-Simonov-gaz-Azerbaydzhana-ne-pomeshayet-rossiyskomu-Gazpromu-v-Evropе.html>.
 14. Смирнов С. Игры на каспийских трубах. - 2013. - 03 октября [Електронний ресурс] / С. Смирнов. – Режим доступа: <http://oilnews.kz/1/analitika/>.
 15. Условия соглашения по продаже азербайджанского газа в Европу: крах надежд Брюсселя и новые перспективы "Газпрома". – Режим доступа: <http://www.regnum.ru/news/polit/1710557.html>.
 16. Устименко А. Туркменистан: в погоне за газом. - 2013. - 13 мая [Електронний ресурс] / А.Устименко. – Режим доступа: <http://oilnews.kz/1/analitika/turkmenistan-v-pogone-za-gazom/>.
 17. Энергетические игры Кавказа [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inosmi.ru/sngbaltia/20130815/211912856.html>.
 18. Энергетическая стратегия России на период до 2020 года. Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации от 28 августа 2003 г. - № 1234-р. - С.71.

АНОТАЦІЯ

Щербина В. ГАЗОВА ПОЛІТИКА РОСІЇ (КАСПІЙСЬКОМУ РЕГІОНІ)

В статті розглядається геополітична ситуація та визначені головні центри сили в Каспійському регіоні. Проаналізовано: деякі аспекти політики Росії в газовій сфері в регіоні та їх вплив на енергетичну безпеку України; стан двохсторонніх відносин Росії та України з Азербайджаном,

Казахстаном, Туркменістаном в енергетичній галузі; позиції США, ЄС та Китаю відносно проектів транспортування вуглеводнів з регіону; зміни в геополітичних конструкціях в Каспійському регіоні та навколо нього.

Ключові слова: геополітика, геоекономіка, газова політика, енергетичні проблеми, диверсифікація газових поставок, газопровідний транспорт.

SUMMARY

Shcherbyna V. RUSSIAN POLITIC OF THE GAS SECTOR (THE CASPIAN REGION)

In the article the geopolitical situation and identified the major centers of power in the Caspian region. Analyzed: some aspects of Russian politics in the gas sector in the region and their impact on the energy security of Ukraine; the state of bilateral relations between Russia and Ukraine with Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan in the energy sector; the position of the USA, EU and China with regard to projects of transportation of hydrocarbons from the region: changes in geopolitical designs in the Caspian region and around it.

Keywords: geopolitics, geo-economics, gas policy, energy issues, diversification of gas supply, gas pipeline transportation.